

OTEC EVROPY

Pius XII. vydal v roce 1947 encykliku „Fulgens radiatur“, která je věnována sv. Benediktovi. V témž roce ho nazval v jedné promluvě otcem Evropy. Jedním z posledních přání Jana XXIII. v jeho těžké poslední nemoci bylo, aby si ještě mohl zajet na Monte Cassino, jehož výstavba po zničení v druhé světové válce se dokončovala. Toto přání uskutečnil teprve Pavel VI. 24. října 1964. Posvětil v ten den znovuzbudovanou basiliku na Monte Cassino a prohlásil při této příležitosti sv. Benedikta patronem Evropy. Mnozí se tehdy tázali, proč má být patronem Evropy právě sv. Benedikt, o jehož životě máme tak málo spolehlivých zpráv a jehož osobnost nijak nevyniká hodnotami, které jsou dnes ceněny. Nebyl ani intelektuálem, ani teologem, ani státníkem, ani spisovatelem, aby touto činností ovlivnil myšlení Západu. Co po něm zbylo, je jen knížečka řehole, která je prakticky neznámá. Ale byla to právě tato knížečka, podle které žilo tisíce mužů a žen, která zbudovala Evropu a ovlivnila celý život Evropy od 6. do 12. století.

1. Konec jednoho světa

Když v srpnu 410 Gótové se svým vůdcem Alarichem dobyli Řím a vyplenili jej, byla tato událost pro staré Římany pravá apokalypsa, konec světa. Sv. Jeroným nařiká a pláče. Je dobyté město, které dobylo světa, zaniká v hladu, v ohni a krvi. A s ním celé římské impérium. A kdo je povalil, byli barbari! A už roku 476 si barbar Odoakr vsadil na hlavu diadém římského císaře. Nešlo jen o města, stavby a chrámy, nýbrž o něco daleko většího, o celou civilizaci a kulturu, o svět. Ochrvnutí starých Římanů bylo všeobecné. Viděli jen černou propast a zánik. Kdo z nich se tázal na příčiny této katastrofy? Když se tento svět zhroutil pod úder barbarů jako domek z karet, jistě už neměl dobré a zdravé kořeny. Tento svět se sám odsoudil k smrti. Také pro sv. Augustina byl pád Říma a zaplavení říše barbary velký otřes. Také on se cítí Římanem, ale nadto hlavně křesťanem. Proto začíná hledat smysl tohoto dramatu v plánu Božím a psát svou knihu „De civitate Dei“. V ní cítí jako křesťan. Pád Říma není pro něho konec světa, je to konec pouze jednoho světa, jako byl pád Troje. Je to jistě katastrofa, kterou někdo dopustil, ale tento někdo je dost silný, aby mohl opět vyvést z této katastrofy. Civilizace jsou smrtelné jako jednotlivci, život jde dál. A úkolem křesťana není, aby plakal, nýbrž aby budoval budoucnost: „Svět stárne, svět zaniká, svět mizí. Ale ty, křesťane, se nesmíš bát, protože tvoje mládí se obnovuje jako mládí orlice“.

Řád starého světa byl rozložen. Jak zavést nový řád do světa ovládaného hordami barbarů, které žádný řád neznaly a neměly pro něj smysl? V moři barbarů a barbarství zůstaly stát některé pevné sloupy a majáky. Papežové, někteří biskupové, mniši, světcí. Aby se tito nezhroutili, nýbrž aby v jejich díle bylo pokračováno, k tomu bylo třeba elitního kvasu. Kdo jej připravil, byl sv. Benedikt.

2. Muž Prozřetelnosti

Benedikt z Norče (Norcia) připravil ve své řeholi a ve svém řádě tento kvas, který byl schopen zavést do tohoto barbarského a rozloženého světa opět řád a pořádek, dát mu nové organizační prostředky, otevřít mu nové možnosti vzestupu, a hlavně, udělat z barbarů civilizované občany nového světa. Narodil se právě v době (kolem 480), kdy

se první barbar Odoakr zmocnil římské císařské koruny. Pocházel jistě z dost zámožné rodiny, která mu umožnila vzdělání, hlavně v Římě. Znechucen však životem v tomto městě, odešel do malebné pustiny u Subiaka a začal tam, v blízkosti Neronovy vily, svůj poustevnický život. Brzo se kolem něho začaly shromažďovat skupinky mužů a on byl jejich duchovním vůdcem. Ale asi po tříletém životě v Subiaku opustil náhle toto místo a odešel na horu nad Cassinem, kde ještě stály pohanské chrámy Apollóna a Jupitera. I zde se začala brzo tvořit kolem něho řeholní společnost. Bylo to asi v roce 525-29, v době, kdy císař Justinian uzavřel školy v Aténách. Na Monte Cassinu se začala otvírat nová škola, z které vyšla nová elita schopná dát nové základy Evropě. Podle tradice zemřel Benedikt 21. března 547. Jeho založení, Monte Cassino, trpělo právě tím, co on a jeho řád měli proměnit, barbarstvím. Klášter byl několikrát zničen, jako by barbarství chtělo zasáhnout kořeny toho, co je mělo překonat. V r. 577 jej zničili Longobardi, 883-4 Saraceni, 1230 byli mniši vypuzeni Bedřichem II., 1349 jej zničilo zemětřesení, 1944 americké bomby. Klášter však vstal vždy znovu z prachu a popela. Jeho zničení nikdy nemohlo zabránit jeho účinnému vyzařování. To totiž už nezáviselo na jedné osobě nebo na jednom klášteře, ale na řeholi.

3. Řehole

V řeholi je celý Benedikt, skrze ni působil po staletí na utváření Evropy a dal jí v podstatě ducha naší civilizace. Jistě v ní nepřinesl nový ideál mnišského života, ale sladil jej a velmi šťastně jej přizpůsobil temperamentu a potřebám západního člověka i v rozdílných klimatických podmínkách. Její rysy jsou hluboce lidské, bez výstřelků, bez přehnaných ideálů, které průměrný člověk nemůže uskutečnit, aniž by se fyzicky nebo psychicky nezhroutil. To svědčí o Benediktově smyslu pro skutečnost a o jeho správném a vyrovnaném pohledu na věci a člověka. V ní je on umírněný, rozvážný, obezřetný. Hlavně však proniká celou řeholí moudrost a duch evangelia. Celý život mnicha je ponořen do nadpřirozeného prostředí, dává mu správný střed jeho života a prostředky pro rozvinutí všech jeho energií. Vychovává z něho člověka modlitby, proto i tvořivého člověka, který si buduje jinou budoucnost než je pouze pozemská. Tvoří pro tento svět, ale pod zorným úhlem věčnosti, proto tvoří lépe a vkládá do své činnosti to nejlepší, co má. Jeho život se stává službou Bohu. V této službě se nevyhýbá tomu, co je těžké, protože v tom vidí prostředek dosažení Boha. Jeho postoj ovlivňuje mlčení, pokoru a poslušnost. V tomto společenství záleží mnoho na tom, kdo pro něho zastupuje Boží autoritu na zemi, opat. Benedikt od něho žádá mnoho. Musí být otcem, jeho život musí být pro druhé příkladem. Už jeho myšlenky musí být čisté, musí umět mlčet a mluvit, musí rozjímat a přitom nezanedbávat své zcela denní a často praktické povinnosti.

4. Otec Evropy

Benediktova řehole byla velkým historickým činem. Její životnost se projevila hlavně tím, že dala vzniknout tisícům klášterů, jejichž mniši se stali vychovateli národů. Na prvním místě se to stalo hlavně jejich misionářskou činností. I když mniši byli zpočátku laici, velký význam liturgie je nutil, aby dávali světit stále větší počet mnichů na kněze. A když jim sv. Řehoř Veliký uložil misionářskou činnost v Anglii, museli dát vysvětit na kněze velkou část těchto misionářů. A čím víc vzrůstala tato činnost, tím víc přibývalo kněží mnichů. Tím se vyvinul nový typ kněze, řeholního

kněze, který měl k dispozici mnohem lepší podmínky života než měli kněží „světští“, často osamocení v malých vesnicích. Řeholnímu knězi zajišťovala řehole a řeholní kázeň lepší duchovní formaci, klášterní školy pak lepší vzdělání. Proto právě stále větší počet ideálně smýšlejících mužů dával přednost klášterům před světským klérem. A z klášterů vycházeli k novým podnikům, aby získali nové národy a země Kristu. Už r. 596 poslal papež Řehoř Veliký, benediktýn, Augustina, převora svého římského kláštera, s četnou skupinou mnichů do Anglie. V osmém století převyšuje postava sv. Bonifáce, apoštola Německa, vše, co dosud bylo vykonáno na misionářském poli. Dal církvi v Německu organizaci a pevné základy. Španělsko vděčí za pokřesťanštění tamních barbarů sv. Izidoru ze Sevilly. Skandinávie sv. Ansgarovi. I Čechy jsou zasaženy benediktinskými misionáři, hlavně z Řezna. U nás ztělesňuje tohoto misionářského ducha sv. Vojtěch. Opravdu velká stránka obrácení evropských pohanů je psána benediktinskými mnichy.

Křesťanství znamenalo pro tyto národy a pro celou Evropu hlubokou proměnu. To co po barbarských invazích nejvíc bije do očí, je strašný morální úpadek. Barbarské národy, i když často s dost vyspělou přirozenou morálkou, přijaly ve styku s rafinovanou neřestností původních národů tyto neřesti bez rafinovanosti. Lidé, kteří žili celá desetiletí ve strachu a v nebezpečí života, v hladu a chudobě, se stávali krutými a násilnými. Bez právní ochrany se zhroutil i sociální řád a vládlo právo silnějšího. Toto vše pak mělo i za následek úpadek intelektuálního života a vůbec celé civilizace. Kdo čelil tomuto úpadku a kdo byl schopen vybudovat nový svět, morální, intelektuální a civilizační, byly stovky benediktinských klášterů s tisíci mnichy. Každý klášter byl střediskem duchovního života víry a modlitby, který působil i na barbary. Život mnichů dokazoval, že Bůh je první a nejvyšší skutečností, které se člověk musí podřídit, aby dosáhl pravého lidství a neupadl pod úroveň němé tváře. Zároveň tyto kláštery dokazovaly, že duchovní život není pasivita nebo dokonce lenošení, nýbrž nutí k činnosti i na jiných polích, a že láska k Bohu vede k pravé službě bližnímu. Benediktinské heslo „Modli se a pracuj“ zachránilo staré kulturní dědictví a stmelilo je přínosem evangelia. Tím otevřelo cestu k pravému kulturnímu pokroku. „Minulost, když je chápána v určitém smyslu, je přeměnitelná v budoucnost, poznání toho, co bylo a co je, je podstatná základna každého kulturního pokroku“ (Teilhard de Chardin). Mniši zachovali to, co bylo cenné v minulosti. Bez jejich pilného a inteligentního opisování starého literárního dědictví by se nám z něho nic nezachovalo. Jistě to svědčí o jejich velkém respektu k pohanským spisovatelům. Opisování starých kodexů a psaní nových zabíralo velkou část času některých mnichů. Zvláště nadaní malíři pak tyto kodexy zdobili. V některých klášterech se vyvinuly vlastní písařské školy (scriptoria) s charakteristickým písmem a výzdobou. V karolinské době, kdy kulturní výměna dosáhla velké intenzity, kultura se zmezinárodnila, to znamená, že v celé Evropě nacházíme stejný druh písma a výzdoby rukopisů, stejně jako stejnou architekturu, malířství a sochařství. To platí i pro klášterní školy, kde se vyučovalo stejným předmětům. Je třeba zdůraznit, že školy, kde bylo možno nabýt středního a vyššího vzdělání, byly prakticky jen klášterní školy.

Další zásluha klášterů je na poli čistě civilizačním. Zde se nedá přehánět, ať se to zdůrazňuje jakkoliv. Opět to byla řehole sv. Benedikta, která svou vyvážeností mezi službou Bohu a tělesnou prací podnítila velký civilizační pokrok. Ten se týkal hlavně zemědělství, protože některé okolnosti zde velmi příznivě působily. Mniši zachovávali

dlouhé posty (nejen v době adventní a postní, ale od 14. září do Velikonoc, tedy v době, kdy nemohli pracovat intenzivně venku a na zdravém vzduchu), a proto byli nuceni pěstovat mnoho zeleniny. Aby jejich stůl nebyl příliš jednotvárný, snažili se vypěstovat co nejvíc druhů a ty pak ještě zušlechtovat. Totéž platí o sýrech, z nichž některé připomínají až do dneška jména klášterů, o chlebě a pivě, o kterém se najdou první zmínky v klášterních listinách v 8. století. Velkou úlohu hrálo v životě mnichů víno. I když benediktýnům bylo pití vína dovoleno (sv. Benedikt byl Ital!), bylo víno nutné hlavně pro mši svatou. Aby je pak nemuseli dovážet z daleka, snažili se je všude vypěstovat, i v nepříznivých klimatických podmínkách jako v Anglii, Švýcarsku, Belgii a Dánsku. Francouzská kvalitní vína vděčí za své zušlechtění právě mnichům. Pro postní stůl byly nutné i ryby a ptactvo, proto jim věnovali velkou pozornost. Stejně si museli opatřit vlnu na hábity chovem ovcí. Benediktinské sestry kuchařky pak zdokonalovaly a zpestřovaly stále víc moučníky.

Tělesné práci mnichů vděčí Evropa za zemědělské otevření celých území, která nebyla dosud obdělávána. Tehdejší lidé neměli zájem o obdělávání mnohých území, protože z různých důvodů jejich otevření a příprava půdy vyžadovaly mnoho námahy a práce a na plody se muselo čekat někdy i desítky let. Proto páni a biskupové volali mnichy. Ti zavodňovali nebo vysušovali s velkou trpělivostí, stavěli cesty a vodovody, sázeli nové rostliny a stromy, čistili lesy, pěstovali včely, ochočovali divoké králíky atd. Zemědělství v okolí se mohl u nich kdokoli a vždy přiučit.

Samozřejmě, že všechny tyto práce vyžadovaly stále zdokonalování techniky, hlavně ovšem stavební. Mniši si sami museli postavit kláštery a kostely, vodní mlýny, mosty, cesty. Jejich architektura dosáhla v gotice, vzniklé na konci 12. století ve Francii, takové složitosti a přesnosti, že se jí musí každý obdivovat. I za vynález mechanických hodin vděčíme řeholníkům, kteří potřebovali přesné měření času pro společné modlitby.

Kolem každého kláštera se utvořila střediska, vznikaly celé vesnice, později někde i města. Celé rodiny se darovaly klášteru jako obláti, pracovaly zdarma na klášterních statcích, aby měly zajištěno duchovní vedení. Tak vznikaly silné hospodářské jednotky hodně nezávislé. To ale nemělo co dělat s kapitalismem a vykořisťováním. Život v těchto střediscích nebyla dřina a shon. Práce byla přerušována modlitbou a řídila se podle slunečního světla, takže např. v zimě zbývalo jen málo hodin na práci. Když uvážíme, že kromě neděl se svítilo aspoň 30 zasvěcených svátků ročně, mniši a jejich dělníci měli čtyřdenní pracovní týden. Mnišské mentalitě byla cizí snaha o obohacování se. Pracovali sice, aby vytěžili co nejvíce, ale ne pro sebe, nýbrž pro druhé. Čím větší výtěžek, tím víc se mohlo rozdat chudým. Výtěžek na jejich statcích byl vždy vyšší. Měli lepší prostředky k práci, a pak, vykonávali ji jako část služby Bohu, tedy velmi svědomitě. Přitom méně spotřebovali.

Každý historik, jen trochu obeznámený s dějinami Evropy, musí uznat, že západní civilizace se zrodila v klášterích a měla své kořeny v mnišské kultuře. A. Huxley se vyjádřil: „Není možno psát dějiny Evropy bez zmínky o řeholnících skoro na každé stránce. „Povstání Evropy z trosek po invazích barbarů bylo hlavně uskutečněno benediktinskými mnichy. Ale i později byli. mniši všudypřítomní. L. Moulin vyznává: „Bez světa řeholníků by býval žil Západ ještě po staletí v nej-

černější bídě, stejné jaká dnes panuje ve velkých částech Asie a Afriky“). Le monde vivant des religieuses. Paříž 1964,270). On si také klade otázku, jak to bylo možné, že tato malá menšina mnichů a řeholníků měla a vykonávala takový vliv. Odpověď vidí v elitě této menšiny. Podle něho neexistuje civilizace mas, nýbrž pouze elity. A protože tato elita dosud chybí ve vývojových zemích, je jejich vývoj stále bržděn. V tom má jistě pravdu. Ale jak vychovat elitu bez ideálu? Mnišská elita byla vychována v křesťanském ideálu, pro ni byl Bůh absolutní hodnota, které sloužila bez hledání vlastních sobeckých zájmů. Když sloužila stvoření, sloužila Bohu. Člověk pro ni nebyl měřítkem všech věcí, nýbrž transcendentní hodnoty. Proto byla tato elita schopná vzít na sebe těžké úkoly, které vyžadovaly sebezápor a dokonce i obět života.

5. Jednotící prvky

Křesťanský ideál vyzářoval z klášterů a přetvořoval masu lidí; vytvořila se jednota myšlení. Středověký člověk viděl svůj život pod zorným úhlem věčnosti, byl myšlenkově zcelen, protože měl ústřední bod, kolem něhož se vše soustřeďovalo, a tím i vyhraněný životní názor a smysl života. Protože tímto ústředním bodem nebyl jednotlivce se svými sobeckými zájmy, nýbrž absolutní Bůh, byl mu třídní boj, nacionalismus, rasismus a přehnaný individualismus zcela cizí, jako je cizí Kristově evangelium. Pohled na katedrály nám může přiblížit tuto mentalitu. Katedrála byla uprostřed města, stejně jako uprostřed klášterů, byla domem Božím, jako Bůh byl středem myšlení a činnosti člověka. Katedrálu stavěly celé generace. Pro občany města bylo samozřejmostí, že stavěli ohromnou katedrálu z kamene a sami bydleli v dřevěných nebo malých kamenných domcích bez všeho pohodlí. Modernímu člověku se tyto stavby zdají bezúčelné, protože myslí v kategoriích prospěchu, účelu a zisku. Když staví chrám, musí být tato stavba praktická, sloužit pokud možno nejen jako chrám, ale více účelům. Kde se však myslí prvně na účel a prospěch, není možno tvořit pravé kulturní hodnoty. Je to jen známkou, že tento člověk ztratil poměr k transcendentnímu, tím ale ztratil i pravý střed svého života, jeho osobnost se drobila. Smyslem života se stalo něco mimo něho, co však není vyšší a silnější než on a co ho konečně neuspokojí. Proto je tak důležité prvně sjednotit rozpolceného člověka, aby se mohly sjednotit národy. Jen vyplněný život může tvořit duchovní hodnoty.

Ve středověku, i když existovaly různé národy, všechny se cítily Božím lidem. Tato víra je sjednocovala. Existovaly hranice států, ale bez celníků, bez pasových a celních kontrol. Studenti a poutníci prošli celou Evropou bez zvláštních vydání. Všude se setkali s křesťanským pohostinstvím. Dalším poutem jednoty byla jedna řeč všech vzdělaných vrstev. Přitom měla slova a výrazy přesný smysl, nedorozumění byla řídká. Dnes, i když se v jedné řeči používá týchž slov, mohou tato slova znamenat něco zcela jiného, podle ideologie nebo filozofie jednotlivce. Duchovní jednota a jedna řeč umožnily ve středověku stálou výměnu všech kulturních a civilizačních hodnot. Nebylo chráněných patentů. Benediktýni z Broumova si povolali tkalcovské odborníky z Vlámka, mniši, kteří cestovali na generální kapituly řádu, odkoukali ve všech klášteřích, kterými prošli, všechny novoty v technice staveb a malířství, přinesli s sebou nejnovější knihy, rostliny a zvířata. Tak se tvořila jedna tradice.

Řehole pak byla poutem, něčím stálým, k němuž se vždy vracelo, když se projevoval úpadek. Lidská přirozenost je nakloněna k tomu, aby slevovala z ideálů.

Proto je důležité, aby existovalo něco, k čemu se může vždy vracet jako k prameni obnovy. Pro Evropu je to jistě osoba Kristova a evangelium, hodnoty, z kterých se zrodila, a které jsou trvalé. Nesmí se zapomínat, že se zrodila z práce, obětí a utrpení mnichů a řeholníků, kteří žili tento ideál evangelia. A ani dnes ani v budoucnosti se žádná hodnota a nic velikého nezrodí bez obětí.

Vladimír Koudelka (Studie 30, 1972)

Chceme tedy zřídit školu služby Páně a doufáme, že v tomto zřízení neustanovíme nic příkrého a těžkého. Avšak i kdyby se v něčem, jak bude pro napravení chyb a k zachování lásky vyžadovat spravedlivý důvod, postupovalo poněkud přísněji, neuteč hned přestrašen z cesty spásy, kterou nelze jinak nastoupit než úzkým vchodem. Když se pokrokem ve zbožném životě a víře rozšíří srdce, běží se v nevýslovné sladkosti lásky cestou přikázání Páně, takže když se nikdy nevzdáme jeho vedení a vytrváme v jeho učení v klášteře až do smrti, stáváme se trpělivostí účastníky Kristova utrpení, abychom si zasloužili být společníky i jeho království. Amen.

Řehole svatého Benedikta, závěr předmluvy